Rabbitti Amane-Kutaa 3

Description

Daliilul Itqaan (Ragaa Sirreessuu fi Jabeessu)

﴿قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَٰمٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ ٱلَّذِينَ ٱصْطَفَىٰٓ ۗ ءَآللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾﴾

â€œ**Jedhi, â€˜Faaruun hundi kan Rabbiiti. Gabroottan Isaa kanneen Inni filate irratti nageenyi haa jiraatu. Sila Rabbiidha moo wantoota isaan Isatti qindeessantu (shaarrakantu) caalaa?**â€™â€• Suuratu an-Naml 27:59
Eeyyeen Rabbii sifaata guutuu qabuu fi hanqinna hunda irraa qulqulluu taâ€™eti caalaa. Hundemaa Gooftaan Gooftaa jedhamuuf hanqinna hundarraa bilisa kan taâ€™ee fi sifaata (amaloota) gaggaarii fi gugguutun kan ibsamu taâ€™uu qaba. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa sifaanni (amaloonni) Isaa guutuu fi hanqinna hundarraa kan qulqullaaâ€™edha. Sifaanni (amaloonni) Isaa guutuu taâ€™uu wantoota Inni uumee irraa hubachuun ni dandaâ€™ama. Samiin utubaa malee dhaabbachuu fi baqaqiinsa homaatu kan hin qabne taâ€™uun Beekumsi, Dandeetti fi Ogummaan Rabbii guutuu taâ€™uu agarsiisa. Beekumsi, Dandeetti fi Ogummaan sifaata (amaloota) Rabbiiti.

Osoo karaa irra deemtu mana garmalee miidhagu yoo agarte, namni mana kana ijaare ogeessaa fi muxannoo guddaa akka qabu ni hubatta. Ammas, elektroniks akka moobayilii fi kompiyutaraa yoo argite, namni kana hojjate beekumsaa fi ogummaa akka qabu ni hubatta. Sababni isaas, wantoonni nama ajaaâ€™ibsisan kunniin hundi ogummaa fi beekumsa barbaadu. Gonkumaa ofiin taâ€™uu hin dandaâ€™an. Wantoonni samii fi dachii keessa jiran ajaaâ€™ibni isaanii himame hin dhumu.

Ajaaâ€™iba biqiltoota keessa jiruu baruu yoo barbaadde, hayyuu waaâ€™ee biqiltoota qoratu gaafadhu. Waaâ€™ee bineensota baruu yoo barbaadde, nama waaâ€™ee bineensotaa qoratu gaafadhu. Waaâ€™ee hawaa (space) yoo barbaade, nama waaâ€™ee hawaa qoratu gaafadhu. Waaâ€™ee yuniversi ilaalchisee akkuma beekumsi keenya dabaluun, iimaanni keenyas dabala. Garuu iimaanni kan dabalu sammuun itti xinxalluuf, qalbiin iimaanaaf qophii yoo taâ€™aniidha.

Uumamni kuni hundi sirnaa fi tartiiba qabachuun gara Khaaliqa Beekaa, Ogeessaa fi Dandaâ€™aa taâ€™eetti akeeku. Rabbiin Qurâ€™aana keessatti haala kanaan namoota waama:

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾
وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾
وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنزَلْنَا مِنَ
الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾﴾

â€œ**Sila Nuti dachii firaasha hin goonee? Gaarreenis shikaali [hin goonee]? Cimdiis goonee isin uumne. Hirriba keessanis boqonnaa goone. Halkanis uffata goone. Guyyaas yeroo jireenyaa goone. Gubbaa keessanittis [samiiwwan] jajjaboo torba ijaarre. Duungoo bobaâ€™aas uumne. Dumeessa irraas bishaan dhangalaâ€™aa baayâ€™ee buufne. Isaan (bishaan kanaan) midhaanii fi biqiltoota baasuf [roobsine] Ashaakilti damee wal-keessa seensifattes.**â€• Suuratu Nabaâ€™a 78:6-16

Aayatoota kanniin keessatti qananii ilma namaa irratti oole dubbata. Namoonni qananii kanniin yoo ilaalanii fi itti xinxallan, Rabbii isaaniitti akka amananii fi of gadi qaban taasisa. Aayatota armaan olii keessatti mallatoolee sagal dubbata. Tokkoffaa dachii diriirsuun akka firaashaa namootaaf gochu. Dachiin gara hundaan akka dhagaa osoo jabaatte, silaa namoonni itti fayyadamuu hin dandaâ€™an. Ammas, osoo akka dhoqqee laafte silaa namoonni irra deemuu fi mana irratti ijaarrachuu hin dandaâ€™an. Kanaafu, dachii jiddu-galeessa gochuun faaydaa namootaatiif mijeesse. Mallattoon lamaffaan gaarreen shikaali gochuudha. Gaarreen dhedheeroon kunniin faaydalee baayâ€™ee qabu. Faaydalee kanniin keessaa inni guddaan dachiif shikaali taâ€™uudha. Dachiin namootaan akka hin kirkirree Rabbiin guddaan gaarreen shikaali taasise. Shikaalin wanta itti hidhame bakkatti qaba. Kanaafu, gaarreen dachiin akka hin reeqqisne ykn hin kirkirree bakkatti qabu.

Mallattoon sadaffaan namoota cimdii gochuudha. Kana jechuun dhiiraa dhalaa, diimaa gurraacha fi gosoota garagaraa godhe. Namoota cimdii gochuun horteen ilma namaa itti fufa. Akkasumas, mallatooleen Rabbii isaan keessatti mulâ€™atu. Rabbiin malee eenyutu saala namaatii fi bifa isaanii murteessu dandaâ€™aa? Mallattoon afraffaan hirriba boqonnaa gochuudha. Namni hojii irraa addaan cituun yommuu rafu boqonnaa argata. Mallattoon shanaffaan halkan akka uffataa nama haguugu gochuudha. Akkuma uffanni qaama namaa haguugu halkaniis dukkana isaatiin waa baayâ€™ee haguuga. Mallattoon jahaffaan Guyyaa yeroo jireenyaa taasisuudha. Kana jechuun rizqii (soorata) isaanii argachuuf guyyaa akka hojjataan isaaniif taasise. Kanaafu, ilmaan namaa halkan akka boqotan, guyyaa immoo akka dalagatan eenyutu taasisee? Osoo jireenyi halkan qofa taatee eenyutu guyyaa fiduu dandaâ€™aa? Ammas, osoo guyyaa qofa taatee eenyutu halkan fidu dandaâ€™aa? Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa ni jedha:

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ
غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ ۖ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

â€œ**Mee naaf himaa! Rabbiin hanga Guyyaa Qiyaamaa isin irratti halkan itti fufaa yoo taasise, Rabbiin ala gabbaramaan ifa isiniif fiduu dandaâ€™u eenyuu? Sila hin dhageessanii?â€• jedhiinâ€**• Suuratu Al-Qasas 28:71

Kana jechuun Rabbiin hanga guyyaa Qiyaamaa walitti aansun halkan qofa osoo taasisee Rabbiin ala eenyutu ykn wanta gabbaramu kamtu ifa guyyaa fiduu dandaâ€™aa? Sila kana itti xinxalluun Tokkichummaa Rabbii hin hubbattanii?

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلنَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ
مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾﴾

â€œ**Mee naaf himaa! Rabbiin hanga Guyyaa Qiyaamaa isin irratti guyyaa itti fufaa yoo taasise, Rabbiin ala gabbaramaan halkan keessatti boqattan isiniif fiduu dandaâ€™u eenyuu? Sila hin argitanii?â€• jedhiinâ€• Suuratu Al-Qasas 28:72**

Ammas osoo walitti aansun guyyaa qofa taasise Rabbiin ala eenyutu halkan keessatti hara galfattan fiduu dandaâ€™aa? Halkanii fi guyyaa Rabbiin malee eenyullee fiduu hin dandaâ€™u. Aduun erga baatee booda osoo Rabbiin bakkaa akka hin sochoone godhee eenyutu bakkaa ishii sochoosun halkan fiduu dandaâ€™aa? Akkasumas, erga seente booda ganama akka hin baane osoo godhee eenyutu guyyaa fidu dandaâ€™aa?

Mallattoon torbaffaan samiiwwan torba jajjaboo ijaarudha. Samii hanga kana balâ€™attu ijaarun, akka dachii irratti hin kufne qabuu fi eegun Dandeetti fi Ogummaa Rabbii oltaâ€™aa mulâ€™isa. Mallattoon saddeettaffaan aduu samii keessatti uumudha. Aduu tana â€œSiraajan wahhaajaaâ€• jechuun ibse. Siraaj jechuun duungoo ifaa fi hooâ€™insa kennuudha. Wahhaaj jechuun immoo baayâ€™innaan bobaâ€™uudha. Kanaafu, aduun duungoo bobaâ€™aa ifaa fi hooâ€™insa kennituudha. Lubbuu qabeenyi dachii irra jiraataniif akka ifaa fi hoâ€™iinsaatti tajaajilti. Osoo aduun jiraachu baatte silaa lubbu-qabeenyin jiraachu hin dandaâ€™an.

Mallattoon saglaffaan bishaan dumeessa irraa buusun midhaan namoonni nyaatanii fi biqiltoota biroo biqilchuudha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa rahmata Isaatiin bishaan baayâ€™ee dumeessa irraa ni buuse. Ergasii bishaan kanaan namootaa fi beelladotaaf midhaanii fi biqiltoota biroo ni biqilche. Kuni hundi gara Tokkichummaa, ogummaa fi beekumsa Rabbii akeeku.

Mulhidni (Namni Rabbitti hin amanne) dhufee akkana jechuu dandaâ€™a, â€œRoobni kan roobu sababa hurki galaana irraa kaâ€™uun dumeessatti jijjiramuuni.â€• Kanaaf karaa adda addaatin deebii kennuun ni dandaâ€™ama.

1ffaa- Sababni bakka lamatti qoodama. Isaaniis,

1. Sababa wanta tokkotti geessu ykn jidduu galeessa. Kuni sababa wanta tokko hojjachuf itti fayyadaman malee mataa isaatiin hojjataa miti.
2. Sababa mataa isaatiin hojjatu. Osoo sababa biraa fayyadameeyyu mataa isaatiin wanta tokko waan hojjatuuf **sababa dhugaa (haqiiqaa**) taâ€™eedha.

Sababoota lamaan kanniin fakkeenya armaan gadii irraa hubachuu dandeenya. Rasaasni nama ajjeesu sababa jiddu-galeessaa taâ€™aa malee sababa dhugaa taâ€™uu hin dandaâ€™u. Baruudaan (fanjiin) xiyyitii keessaa yaaâ€™u sababa jidduu galeessaa taâ€™aa malee sababa dhugaa taâ€™uu hin dandaâ€™u. Kanaafu, sababni dhugaan maali ree? Sababni dhugaan nama rasaasa dhukaasudha. Filannoo fi fedhii ofiitiin rasaasa dhukaase. Sababa tokko malee rasaasni ofiin dhukaâ€™uu dandaâ€™aa? Hin dandaâ€™u. Namni tokko rasaasaan yoo ajjeefame eenyutu gaafatamaa? Rasaasa moo nama rasaasa dhukaasetu gaafatamaa? Dhugumatti nama rasaasa dhukaasetu gaafatama. Kanaafu, rasaasni sababa jiddu galeessa ykn wanta tokko hojjachuuf kan nama gargaarudha. Namni rasaasa dhukaasu immoo sababa dhugaa (haqiiqaati) ykn hojjataadha.

Amma haa gaafannu, hurki galaana irraa kaâ€™uun dumeessatti erga jijjiramee ofumaan gara bishaanitti jijjiramuu dandaâ€™aa? Hamma roobaa ofiin murteessu dandaâ€™aa? Hin dandaâ€™u. Kanaafu, hurki kuni sababa jidduu galeessaati malee mataa ofitiin gara roobaatti kan jijjiramu miti. Dhugaadhaan ykn haqiiqaan gara roobaatti kan jijjiru Rabbii guddaadha.

Warroonni saayinsi hordofna jechuun haqa fudhachuu didan deebiin isaaniif kennamu kama armaan oliiti. Warroonni saayinsi hordofna jedhan kunniin, â€œWanti kuni akkamitti taâ€™e?â€• jedhamanii yommuu gaafataman, â€œKuni seera uumamaati (natural law)â€• jedhu. Dhugaan isaan hubachuu qaban, seerri saayinsin argatuu sababa jidduu galeesaati malee mataa isaatiin wanta tokko hojjachuu hin dandaâ€™u â€œSeera uumamaa kana eenyutu kaaâ€™e?â€• jennee osoo gaafanne deebiin isaanii maal taâ€™inna laata? Seerri ofumaan of kaaâ€™u dandaâ€™aa? Wanti saayinsin argatu sababa wanta tokkotti geessu malee sababa dhugaati miti.

Saayinsiin akkana jechuun nutti hima, â€œWaggaa keessatti waqtileen afran kan uumaman sababa dachiin aksisi ishiitirra gara aduutti ykn aduu irraa dabduuni.â€• Amma of haa gaafannu, wanti saayinsiin nutti himu sababa jiddu-galeessaati moo sababa dhugaati? Dhugumatti sababa jidduu galeessa nutti himaa jira. Eenyutu dachiin gara aduu ykn aduu irraa akka dabdu taasisaa?

Kanaafu, wanti saayinsin nutti odeessu sababa jiddu galeessaati malee **Hojjataa Dhugaa** nutti himaa hin jiru. Wantoota kanniin kan duubaa hojjatu Rabbii oltaâ€™aadha. Mee itti xinxalli, saayinsin jijjirama uumamaa addunyaa kana keessatti adeemsifamu yommuu dubbatu, â€œKuni sababa kanaaf taâ€™eâ€• jedha malee â€œKanatu kana hojjataâ€• nuun hin jedhu. Kanaafu, namni seera haarawa saayinsin argatuun gowwoomun Rabbitti kafaruu irraa of eegu qaba.

Saayinsin seera termoodaynamiksi (sochii hooâ€™aa) konkolaataa keessatti adeemsifamu yoo nutti hime, konkolaataan osoo namni hin oofin ofumaan deemti jechuu dandeenyaa? Haaluma kanaan saayinsiin seera uumamaa (natural law) yoo nutti hime, addunyaan tuni ofumaan of bulchiti jechuu dandeenyaa?

Saayinsin seera Rabbiin addunyaa keessa kaaâ€™ee akka beeknu waan nu gargaaruuf yoo sirnaan itti fayyadamne iimaanni keenya dabaluu dandaâ€™a. Namoonni waaâ€™ee saayinsi sirritti erga beekanii booda iimaana isaanii labsan baayâ€™etu jiru.

Kitaabban Wabii:
Baraaâ€™hiin wa adillatul Iimaaniyyata-fuula 165-168, Abdurahmaan Habanka
Kawaashif Zuyuuf â€“ Fuula-524-525, Abdurahmaan Habanka
Kitaabban tafsiiraa- Zaadil Masiir-fuula 1507, Ibn Jawzi
Maâ€™aariju at-tafakkuri wa daqaaâ€™iqu at-tadabburi 15/13-19

Date Created
April 19, 2019
Author
admin